

Мелешенко А.А.

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри охорони праці та цивільної безпеки
Житомирський державний університет імені І.Франка
e-mail inga-veselka@mail.ru*

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ ВЛАСНОСТІ

Інноваційна модель розвитку України, її модернізація, а також підвищення конкуренто-спроможності у світовій соціально-економічній системі залежать від розв'язання проблем створення ефективної системи охорони інтелектуальної власності. А це, в свою чергу сприяє перспективі розвитку новітніх підходів до сфер, які визначають обличчя світової економіки ХХІ століття – економіки, що ґрунтується на знаннях. Україна прагне інтегруватися до світової спільноти з охорони інтелектуальної власності. Зокрема за останні роки Україна значно активізувала процес входження в світові структури, що регулюють інтелектуальну власність, і вже є учасницею 15 з 26 універсальних міжнародних конвенцій і договорів у цій сфері.

Водночас треба зауважити, що в законодавстві України відсутні нормативні документи із питань охорони інтелектуальної власності в інформаційному суспільстві, мережі Інтернет, хоча проблеми охорони інтелектуальної власності сьогодні вийшли в світі на перший план і стали вже не просто юридичними або комерційними питаннями. Унаслідок всеосяжної інтелектуалізації сучасної світової економіки вони дедалі більше стають політичною проблемою, пов'язаною з економічною безпекою та вимагають стратегічних підходів до їх вирішення. Низькі стандарти захисту інтелектуальної власності в Україні значною мірою визначаються недостатньою кількістю кваліфікованих фахівців у цій сфері. Крім того, створенню в Україні ефективної системи охорони інтелектуальної власності перешкоджають передусім недоліки правової системи країни. Значну роль відіграє і пануюча в суспільстві зневага до охорони прав інтелектуальної власності, відсутність належного інформаційного забезпечення діяльності в галузі охорони інтелектуальної власності. Розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій в Україні є зовсім новим підходом для української вищої школи. Тому актуальним є пошук рішень для захисту прав інтелектуальної власності в Інтернет-середовищі, зокрема під час розроблення дистанційних курсів і викладення їх у мережі Інтернет.

Огляд досліджень проблем захисту інтелектуальної власності треба почати з Акту про захист авторських прав, прийнятого в 1976 році в США. У цьому документі встановлені відповідні норми авторського права загалом і зокрема в освітній галузі [3]. Цей документ захищає власників оригінальних робіт, авторів ідей і дає ексклюзивне право на відтворення

копій своїх робіт, але встановлює певні послаблення виняткових прав авторів при суспільному використанні матеріалів у разі їх законного придбання. Такі дії широко використовуються у вищій освіті і мають іншу назву – „справедливе використання”. Таке „справедливе використання” дає змогу копіювати інформацію з навчальною метою, проводити наукові дослідження, дає вільний доступ до матеріалів бібліотек громадянам, що використовують ці ресурси для особистого користування. Такими інформаційними ресурсами є книги, газети, журнали, фільми, електронні видання, дистанційні курси тощо.

Проблеми захисту інтелектуальної власності і комп’ютерного авторського права висвітлені в працях Антонова В. М., Сударікова С. А.; питання охорони й захисту авторських прав у глобальній мережі Інтернет знайшли відображення в дослідженнях таких вітчизняних і зарубіжних науковців як Пастухов О. М., Колос В. В., Афанас’єва Ю. А., Коскінен-Олссон Т.; загальним проблемам авторського права і передового зарубіжного досвіду в цій галузі присвячені праці Вале В., Дроб’язко Р. В., Рузакової О. А., Абдулліна А. І.; питання дотримання авторського права і розвитку електронних інформаційних ресурсів бібліотек піднімаються в працях Бойкова О. Ф.; Ващинець І. І. у своїх дослідженнях наголошує на необхідності визначення правового статусу нових об’єктів авторського права і реформування авторського права в контексті розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

В період розвитку економіки та промисловості суспільство шукає нових джерел отримання знань як капіталу. Розсунувши часові і просторові межі навчальних класів та аудиторій, швидко здобувають популярності інформаційно-комп’ютерні технології. Розвиваючись, віртуальні університети, консорціуми і корпоративні товариства забезпечують нові шляхи до вивчення тих чи інших курсів, необхідних в умовах ринкової економіки, дають можливість отримати декілька вищих освіт. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є розроблення методологій для регулювання відносин інтелектуальної власності впродовж всього періоду навчання за допомогою інформаційно-комп’ютерних технологій, а також вивчення спеціалізованих навчальних дисциплін на всіх освітніх рівнях. З огляду на це варто було б запровадити певні базові курси, які б містили основні поняття інтелектуальної власності ще на рівні школи – хоча б під час початкового вивчення комп’ютерних технологій та Інтернету, оскільки необхідним є усвідомлення того, що комп’ютерна система, програма чи інформація, викладена в Інтернеті, комусь належить і є інтелектуальною власністю автора.

Створення дистанційних навчальних матеріалів незмінно призводить до появи нових авторських прав на такі об’єкти. Найчастіше це може бути копірайт (copyright). Зазвичай копірайтом захищаються комп’ютерні програми чи навчальні платформи та їх елементи, текст, будь-які графічні та відеозображення, звуковий супровід або його поєднання з іншими

компонентами. Цей перелік не є вичерпним, оскільки нові інформаційні технології створюють нові форми інтелектуальної власності.

Оскільки підручники завжди становили фундамент системи освіти, з переходом освіти на електронний рівень підручник має набувати нових якостей. Електронний підручник (словник, довідник, енциклопедія) – комп'ютерна програма, яка надає інформацію з конкретної галузі знань та можливість її пошуку. Згідно з законом „Про авторське право і суміжні права”, визначення комп'ютерної програми є таким: Комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах) [4]. Комп'ютерна навчальна програма – комп'ютерна програма, що забезпечує можливість студенту в інтерактивному режимі самостійно засвоїти певний обсяг знань, або сформувати вміння та навички, або перевірити рівень навчальних досягнень у певній предметній галузі.

Інформаційні технології дистанційного навчання – це технології створення, передачі і збереження навчальних матеріалів, організації і супроводу навчального процесу за допомогою комп'ютерної техніки та телекомунікаційного зв'язку. Опис педгогічних технологій використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) – ретельно описаний за часом порядок реалізації мети навчання з використанням ІКТ [4, 5].

Водночас, аналіз світових тенденцій патентування показує, що до найбільш пріоритетних напрямів належать такі галузі, як біотехнологія та інформаційно-комунікаційні технології, які в останнє десятиріччя бурхливо розвиваються. Саме у цих галузях спостерігаються найбільші темпи зростання винахідницької активності. Так, у Європейському патентному відомстві частка заявок у галузі біотехнологій зросла з 4,3 % у 1994 р. до 5,3 % у 2001 р. За той же період частка, заявок у галузі ІКТ зросла з 28 % до 35 % [1, с. 48].

Визначаючи власника роботи, треба розрізняти незалежно створені роботи і “роботи за наймом”. У першому випадку власником є автор. У другому – роботи належать наймаючій стороні. У випадку з дистанційним навчанням не завжди чітко визначено, чи автор працює незалежно чи як найнятий працівник навчального закладу. При класичному підході до викладання викладач формує матеріали курсу згідно з його посадовими обов'язками. В контексті дистанційної освіти викладач може розробляти курс індивідуально. Через таку двозначність виникає колізія між двома академічними моделями інтелектуальної власності: Модель підручника і Модель програмного забезпечення. Згідно зі статтею 23 Закону України “Про авторське право й суміжні права”, “Вільне відтворення примірників твору для навчання” та статтею 444 Цивільного кодексу України “Випадки правомірного використання твору без згоди автора” матеріали,

призначені для навчання, можуть містити результати інтелектуальної діяльності інших авторів за умови дотримання існуючих вимог та зазначення джерела запозичення та імені автора, причому обсяг такого відтворення повинен відповідати зазначеній меті [6, 7].

Автори часто переносять презумпції авторського права щодо академічних матеріалів на віртуальні і наполягають на тому, що цифровим матеріалам курсу потрібно надати такий самий захист, як і традиційним матеріалам. Занепокоєння викликає і так звана мобільність матеріалу. Зокрема, постають питання „Чи можливе перенесення прав та чи можливий захист авторських прав на матеріали курсу в інших форматах (наприклад, на CD чи DVD)?” Або „Хто є правовласником таких матеріалів?” Останнє питання для навчальних закладів є важливим, оскільки цифрові курси і матеріали курсу автори можуть продаватися і іншим навчальним установам, що безпосередньо конкурують з закладом, який надає технічну підтримку розробленому дистанційному курсу. У зв'язку зі стрімким зростанням можливостей щодо реалізації курсів дистанційної освіти в WWW необхідно чітко визначити питання власності і контролю над вмістом курсу, створеним для дистанційних навчальних курсів. Дистанційні курси вимагають технічної підтримки, яку можуть надавати навчальні заклади. Отже, навчальні заклади прагнуть отримати право власності на створені матеріали, щоб компенсувати витрати, пов'язані з технічною підтримкою дистанційних курсів.

Водночас треба зауважити, що у законодавстві України відсутні нормативні документи із питань охорони інтелектуальної власності в інформаційному суспільстві, мережі Інтернет, хоча проблеми охорони інтелектуальної власності сьогодні вийшли в світі на перший план і стали вже не просто юридичними або комерційними питаннями. Унаслідок всеосяжної інтелектуалізації сучасної світової економіки вони дедалі більше стають політичною проблемою, пов'язаною з економічною безпекою та вимагають стратегічних підходів до їх вирішення. Незважаючи на те, що в основному світова система регулювання охорони інтелектуальної власності вже сформувалася, сьогодні немає будь-яких законів щодо захисту інтелектуальної власності на цифрові матеріали, отже, до проблем інтелектуальної власності потрібно підходити спочатку на рівні навчального закладу через договори та контракти. На цьому етапі установи повинні співпрацювати з авторами та юридичними конторами на місцях. Це дасть змогу встановити окрему ціну на кожну частину, що входить до курсу. Процес створення ефективних угод щодо захисту авторського права є складним. Проте такий процес потрібний для того, щоб уникнути потенційних суперечок, які є результатом інтенсивного впровадження та зростання популярності інформаційно-комунікаційних технологій.

Однак питання дотримання авторських прав в умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій не достатньо представлено в

навчальних програмах підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників і в науково-педагогічній літературі. Важливим для сучасної системи освіти України залишається питання впровадження системного вивчення елементів дотримання авторських прав в умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій і формування компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників у даній сфері.

Список використаних джерел:

1. Андрощук Г. Економіко-статистичний аналіз світової патентної системи як джерела інновацій / Г. Андрощук // Інтелектуальна власність. – 2007. – № 10. – С. 29–49.
2. Голощук Р. О. Використання інформаційних засобів автоматизованого проектування та розробки програмного забезпечення / Р. О. Голощук, Я. П. Кісь // Інформаційні системи та мережі : Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2000. – № 406. – С. 164–170.
3. Закон про захист авторських прав в США від 15.04.1976 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: WWW/URL: <http://www.loc.gov/rr/news/brochure.html>. – 17.04.2008. – Назва з екрану.
4. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., КРАВЕЦЬ В.О., КУХАРЕНКО В.М. Проблеми дистанційної освіти в Україні / Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, В.О. КРАВЕЦЬ, В.М. КУХАРЕНКО: Зб. наук. праць “Комп’ютерне моделювання та інформаційні технології в науці, економіці та освіті”. – Кривий Ріг: І.В.І., 2002. – С. 118–124.
5. Полат Е. Проблемы организации системы дистанционного обучения в Российской Федерации / Евгения Полат // Интернет-Освіта-Наука : Збірник матеріалів Четвертої міжнародної конференції «ІОН-2004». – Т. 1. – Вінниця : УНІЕРСУМ-Вінниця, 2004. – С. 144–148.
6. Про авторське право і суміжні права, від 23.12.1993 N83792-ХІІ: Збірник законів. – Х. – ПП „ІГВНІ”, 2006. – 352 с.
7. Цивільний кодекс України № 435-IV станом на 1 груд. 2003 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. Парлам. вид-во, 2006. – 244 с. – (Бібліотека офіційних видань).